

تاریخ شهر و شهرنشینی در اروپا از آغاز تا انقلاب صنعتی

مؤلف: دکتر جهانشاه پاکزاد

سرشناسه: پاکزاد، جهانشاه، ۱۳۳۸-

عنوان و نام پدیدآور: تاریخ شهر و شهرنشینی در اروپا: از آغاز تا انقلاب صنعتی / مؤلف جهانشاه پاکزاد.

مشخصات نشر: تهران: آرمانشهر، ۱۳۸۸. مشخصات ظاهری: ط. ۴۵۳ص: مصور، نقشه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۱۶۳۲-۰۰-۵ وضعیت فهرست نویسی: فیبا یادداشت: کتابنامه: ص. ۴۵۱-۴۵۲.

یادداشت: واژه نامه یادداشت: نمایه موضوع: شهرسازی-- اروپا- تاریخ

رده بندی کنگره: ۱۳۸۸ پ۲ الف/HT۱۶۹ رده بندی دیویی: ۳۰۷/۷۶۰۹۴

شماره کتابشناسی ملی: ۱۹۷۷۰۳۶

قطب علمی طراحی شهری در بافت‌های باارزش و تاریخی
دانشکده معماری و شهرسازی
دانشگاه شهید بهشتی

دکترای طراحی شهری
دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری

مؤلف: جهانشاه پاکزاد
همکار پژوهش: الهام سوری

چاپ اول: ۱۳۸۹

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

چاپخانه: سارنگ

ناشر: انتشارات آرمان شهر

بهاء: ۹۸۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۱۶۳۲-۰۰-۵

مرکز توزیع: نشر و پخش ثمین

نشانی: تهران- خیابان انقلاب- خیابان دوازده فروردین - خیابان شهدای ژاندارمری غربی بن بست مرکزی پلاک ۱

تلفکس: ۶۶۹۶۱۹۲۰ - ۶۶۹۷۲۸۷۱

پیشگفتار:

قطب علمی طراحی شهری در بافت‌های با ارزش و فرسوده که فعالیت خود را از سال ۱۳۸۴ در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی آغاز نموده است، پژوهش در زمینه‌ی دانش نظری و عملی طراحی شهری را به صورت عام از یک سو و دستیابی به تخصص‌های خاص طراحی شهری برای بافت‌های با ارزش را از سوی دیگر سرلوحه‌ی اقدامات خود قرار داده است. یکی از اعضای فعال این قطب علمی که در راستای نشر و توسعه‌ی دانش نظری طراحی شهری در ایران فعالیت‌های چشمگیر و سازنده‌ای داشته است، آقای دکتر جهانشاه پاکزاد، استاد گروه طراحی شهری دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی می‌باشند.

کتاب تاریخ شهر در اروپا جدیدترین دستاورد ایشان در زمینه‌ی پژوهش در مباحث نظری شهرسازی است. مطالعه‌ی این کتاب که تصویری روشن از شرایط طبیعی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و کالبدی دوره‌های مختلف تاریخی در مغرب زمین را به خواننده عرضه می‌دارد، به کلیه‌ی دانشجویان و پژوهشگران تاریخ شهر و شهرنشینی توصیه می‌شود.

دکتر علی غفاری

رئیس قطب علمی طراحی شهری در بافت‌های با ارزش و فرسوده
استاد گروه طراحی شهری دانشکده معماری و شهرسازی

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۵	فصل اول: تمدن یونان
۶	رویدادهای مهم سال‌های ۷۵۰ ق.م. تا ۱۴۸ ق.م. تمدن یونان
۱۱	۱- مقدمه
۲۰	۲- شرایط طبیعی و جغرافیایی
۲۲	۳- شرایط اجتماعی
۲۷	۴- شرایط سیاسی
۳۰	۵- شرایط اقتصادی
۳۲	۶- شرایط فکری - اعتقادی
۴۱	۷- ویژگی‌های کالبدی
۴۱	۷-۱- شهرسازی یونانی
۴۸	۷-۲- عناصر شهری
۴۸	۷-۲-۱- بندرگاه
۴۹	۷-۲-۲- باروی شهر
۵۰	۷-۲-۳- برج‌های شهری
۵۱	۷-۲-۴- میدان
۵۶	۷-۲-۵- خیابان
۵۸	۷-۲-۶- خانه‌های مسکونی
۶۴	۷-۲-۷- ساختمان‌های عمومی
۷۲	۷-۲-۸- تأسیسات و تجهیزات شهری
۷۲	۷-۲-۹- رواق‌ها و کلوناداها
۷۴	۷-۲-۱۰- باغ‌سازی
۷۵	۸- معرفی شهرهای یونانی
۷۶	۸-۱- شهرهای دوران کلاسیک و قبل از آن
۷۶	۸-۱-۱- مسنه‌آ
۷۷	۸-۱-۲- آتن

۸۰	۸-۱-۳- اسپارت
۸۳	۸-۲- شهرهای سبک جدید
۸۳	۸-۲-۱- میلئوس (ملطیه)
۸۶	۸-۲-۲- الینتوس
۸۹	۸-۲-۳- مانتینئا
۹۰	۸-۲-۴- پرینه
۹۲	۸-۳- شهرهای هلنی
۹۲	۸-۳-۱- اسکندریه
۹۳	۸-۳-۲- انطاکیه
۹۵	۸-۳-۳- دورا اوروبوس
۹۷	۸-۳-۴- برگامون (برگاما)
۱۰۰	فصل دوم: تمدن روم
۱۰۱	رویدادهای مهم سال‌های ۴۸۰ ق.م. تا ۴۱۵ م. تمدن روم
۱۰۶	۱- مقدمه
۱۰۹	۲- شرایط طبیعی و جغرافیایی
۱۱۰	۳- شرایط اجتماعی
۱۱۵	۴- شرایط سیاسی
۱۲۲	۵- شرایط اقتصادی
۱۲۵	۶- شرایط فکری - اعتقادی
۱۲۵	۶-۱- شرایط مذهبی
۱۲۸	۶-۲- شرایط فکری
۱۳۰	۷- ویژگی‌های کالبدی
۱۳۰	۷-۱- شهرسازی رومی
۱۳۶	۷-۲- عناصر شهری
۱۳۶	۷-۲-۱- برج و باروها
۱۳۹	۷-۲-۲- رابطه توده و فضا
۱۴۰	۷-۲-۳- میدان
۱۴۴	۷-۲-۴- خیابان

۱۴۷	۵-۲-۷- خانه‌های مسکونی
۱۵۱	۶-۲-۷- ساختمان‌های عمومی
۱۵۹	۷-۲-۷- تأسیسات زیر بنایی
۱۶۱	۸-۲-۷- طاق نصرت
۱۶۲	۹-۲-۷- ضوابط شهرسازی
۱۶۳	۱۰-۲-۷- باغسازی
۱۶۵	۸- معرفی شهرهای رومی
۱۶۵	۱-۸- نویس
۱۶۶	۲-۸- تیمگاد
۱۶۷	۳-۸- بمینی
۱۶۸	۴-۸- کلن
۱۶۹	۵-۸- قسطنطنیه
۱۷۱	۶-۸- تبریر
۱۷۵	فصل سوم: قرون وسطی
۱۷۶	رویدادهای مهم سال‌های ۴۵۲ تا ۱۴۹۲ میلادی قرون وسطی
۱۸۵	۱- مقدمه
۱۸۸	۲- شرایط اجتماعی
۱۸۹	۳- شرایط سیاسی
۱۹۵	۴- شرایط اقتصادی
۱۹۸	۵- شرایط فکری - اعتقادی
۱۹۹	۶- ویژگی‌های کالبدی
۱۹۹	۱-۶- شهرسازی قرون وسطی
۲۲۲	۲-۶- عناصر شهری
۲۲۲	۱-۲-۶- برج و بارو
۲۲۸	۲-۲-۶- رابطه توده و فضا
۲۳۰	۳-۲-۶- میدان
۲۳۶	۴-۲-۶- خیابان
۲۳۹	۵-۲-۶- خانه‌های مسکونی

۲۴۳	۶-۲-۶- ساختمان‌های عمومی
۲۶۰	۶-۲-۷- دادگاه
۲۶۱	۶-۲-۸- کاخ یا قلعه‌های حکومتی
۲۶۱	۶-۲-۹- چشمه‌های آب (محل برداشت آب)
۲۶۲	۶-۲-۱۰- باغسازی
۲۶۵	۷- معرفی شهرهای قرون وسطایی
۲۶۵	۷-۱- ونیز (ایتالیا)
۲۶۸	۷-۲- وورتسبورگ (آلمان)
۲۷۰	۷-۳- هانور (آلمان)
۲۷۱	۷-۴- نورنبرگ (آلمان)
۲۷۲	۷-۵- بامبرگ (آلمان)
۲۷۳	۷-۷- پاریس (فرانسه)
۲۷۸	۷-۷- لندن (انگلستان)
۲۸۰	۷-۸- فلورانس (ایتالیا)
۲۸۲	۷-۹- کراکو
۲۸۳	۷-۱۰- هالبرشتات
۲۸۴	۷-۱۱- گوسلار
۲۸۵	۷-۱۲- هیلدسهایم
۲۸۶	۷-۱۳- لوبک
۲۸۸	۷-۱۴- کرکسان
۲۸۹	۷-۱۵- بروز
۲۹۱	۷-۱۶- بولونیا
۲۹۴	فصل چهارم: رنسانس
۲۹۵	رویدادهای مهم سال‌های ۱۲۸۲ تا ۱۶۵۸ میلادی رنسانس
۳۰۴	۱- مقدمه
۳۰۴	۲- شرایط اجتماعی
۳۰۵	۳- شرایط سیاسی
۳۰۶	۴- شرایط اقتصادی

- ۳۰۹ ۵- شرایط فکری - اعتقادی
- ۳۲۱ ۶- ویژگی‌های کالبدی
- ۳۲۱ ۶-۱- شهرسازی رنسانس
- ۳۲۲ ۶-۱-۱- مباحث نظری
- ۳۲۳ ۶-۱-۲- شهرسازی رنسانس در عمل
- ۳۲۷ ۶-۲- عناصر شهری
- ۳۳۸ ۶-۲-۱- حصارها
- ۳۴۲ ۶-۲-۲- میدان
- ۳۴۴ ۶-۲-۳- خیابان
- ۳۴۷ ۶-۲-۴- خانه‌های مسکونی
- ۳۵۵ ۶-۲-۵- بناهای عمومی
- ۳۶۲ ۶-۲-۶- مجسمه
- ۳۶۲ ۶-۲-۵- باغسازی
- ۳۶۴ ۷- معرفی شهرهای رنسانس
- ۳۶۴ ۷-۱- فلورانس
- ۳۶۵ ۷-۲- پالمانوا
- ۳۶۶ ۷-۳- شارلویل (فرانسه)
- ۳۶۷ ۷-۴- وین
- ۳۶۸ ۷-۵- نانسی (فرانسه)
- ۳۶۹ ۷-۶- زوریخ (سوئیس)
- ۳۷۱ ۷-۷- آمستردام
- ۳۷۴ فصل پنجم، باروک
- ۳۷۵ رویدادهای مهم سال‌های ۱۶۶۰ م. تا ۱۷۹۰ م. باروک
- ۳۸۲ ۱- مقدمه
- ۳۸۳ ۲- شرایط اجتماعی - اقتصادی
- ۳۸۸ ۳- شرایط سیاسی
- ۳۹۴ ۴- شرایط فکری - اعتقادی
- ۳۹۸ ۵- ویژگی‌های کالبدی

۳۹۸	۱-۵- شهرسازی باروک
۴۰۶	۲-۵- عناصر شهری
۴۰۶	۱-۲-۵- میدان
۴۰۷	۲-۲-۵- خیابان
۴۰۸	۳-۲-۵- ساختمان‌های مسکونی
۴۱۶	۴-۲-۵- ساختمان‌های عمومی
۴۲۰	۵-۲-۵- باغسازی
۴۲۴	۶- معرفی شهرهای باروک
۴۲۴	۱-۶- رم (خیابان‌کشی‌های باروک اولیه)
۴۲۶	۲-۶- هاناو
۴۲۷	۳-۶- فرویدن اشتادت
۴۲۸	۴-۶- ورسای
۴۳۰	۵-۶- کارلسروهه

۴۳۳

واژگان

نمایه

کتابشناسی

فهرست تصاویر

فصل اول: تمدن یونان

- ۱۱ تصویر ۱-۱: موقعیت شبه جزیره پلوپونز
- ۱۲ تصویر ۲-۱: نقشه‌ی مسیر مهاجرت اقوام یونانی از قرن سیزدهم قبل از میلاد
- ۱۴ تصویر ۳-۱: نقشه شهر ترویا
- ۱۵ تصویر ۴-۱: محدوده‌ی سیاسی - جغرافیایی یونان عصر تاریکی
- ۱۷ تصویر ۵-۱: محدوده‌ی سیاسی - جغرافیایی یونان دوره‌ی مهاجرنشینی، ۶۷۰ ق.م.
- ۱۹ تصویر ۶-۱: محدوده‌ی سیاسی - جغرافیایی یونان عهد کلاسیک، ۳۷۵ ق.م.
- ۲۱ تصویر ۷-۱: تصویری از شرایط طبیعی یونان
- ۲۶ تصویر ۸-۱: صحنه یک مدرسه یونانی
- ۳۳ تصویر ۹-۱: مجسمه‌های خدایان یونانی در معبد پارتنون
- ۳۶ تصویر ۱۰-۱: انجام مراسم مذهبی یونانیان در جلوخان معبد
- ۴۵ تصویر ۱۱-۱: مناطق و شهرهای یونانی‌نشین دوره‌ی کلاسیک یونان
- ۴۸ تصویر ۱۲-۱: بنادر شهر میلئوس
- ۴۹ تصویر ۱۳-۱: برج و باروی پرگامون
- ۵۱ تصویر ۱۴-۱: دروازه‌ی آرکادی در شهر مسنه‌آ
- ۵۳ تصویر ۱۵-۱: توسعه‌ی آگورای آتن در ۴۲۰ ق.م.
- ۵۳ تصویر ۱۶-۱: توسعه‌ی آگورای آتن در دوران یونانی پس از اسکندر
- ۵۳ تصویر ۱۷-۱: توسعه‌ی آگورای آتن در در قرن ۲ م.
- ۵۴ تصویر ۱۸-۱: تصویری از آگورای یونانی
- ۵۵ تصویر ۱۹-۱: شهر آتن: آگورا
- ۵۶ تصویر ۲۰-۱: شهر میلئوس: آگورای شمالی و جنوبی
- ۵۹ تصویر ۲۱-۱: دلوس: منطقه مسکونی کنار تئاتر شهر
- ۵۹ تصویر ۲۲-۱: شهر اولینت: بلوک‌های شهر جدید
- ۶۰ تصویر ۲۳-۱: دلوس: خانه هرمس
- ۶۱ تصویر ۲۴-۱: پربنه: خانه مسکونی
- ۶۲ تصویر ۲۵-۱: الگوی یک خانه حیاط مرکزی یونانی

- تصویر ۱-۲۶: نمونه خانه‌های مگارون شکل
 ۶۳
- تصویر ۱-۲۷: پرینه : شورای شهر
 ۶۴
- تصویر ۱-۲۸: ورزشگاه (پالانسترا) شهر المپیا
 ۶۶
- تصویر ۱-۲۹: تئاتر شهر بلوبونز، قرن سوم ق.م. با ۱۴۰۰ نفر جمعیت
 ۶۷
- تصویر ۱-۳۰: تئاتر شهر اپیداروس
 ۶۸
- تصویر ۱-۳۱: استادیون شهر دلفی، قرن ۵ ق.م. به طول ۱۹۲ متر
 ۶۸
- تصویر ۱-۳۲: آکروبولیس آتن
 ۶۹
- تصویر ۱-۳۳: نمونه معابد یونانی در دوران مختلف
 ۷۱
- تصویر ۱-۳۴: آتن : رواق آتالس
 ۷۳
- تصویر ۱-۳۵: الگوی رواق یونانی
 ۷۳
- تصویر ۱-۳۶: نقشه شهر مسنه‌آ
 ۷۶
- تصویر ۱-۳۷: نقشه شهر آتن با گسترش دوره‌ی رومی آن
 ۷۷
- تصویر ۱-۳۸: مسیر ارتباطی آتن و پیرایوس
 ۷۸
- تصویر ۱-۳۹: نقشه شهر اسپارت
 ۸۱
- تصویر ۱-۴۰: نقشه شهر میلئوس
 ۸۳
- تصویر ۱-۴۱: نقشه شهر الینتوس
 ۸۶
- تصویر ۱-۴۲: نقشه شهر الینتوس
 ۸۸
- تصویر ۱-۴۳: نقشه شهر مانتی‌نئا
 ۸۹
- تصویر ۱-۴۴: نقشه شهر پرینه
 ۹۰
- تصویر ۱-۴۵: نقشه شهر پرینه
 ۹۱
- تصویر ۱-۴۶: نقشه شهر اسکندریه
 ۹۲
- تصویر ۱-۴۷: نقشه محدوده‌های حفاری شده شهر انطاکیه
 ۹۴
- تصویر ۱-۴۸: نقشه شهر دورا اوروبوس
 ۹۶
- تصویر ۱-۴۹: نقشه شهر پرگامون
 ۹۸
- فصل دوم: تمدن روم
- تصویر ۱-۲: گسترش روم در ادوار مختلف
 ۱۰۷
- تصویر ۲-۲: محدوده امپراطوری روم در ۱۴ م.
 ۱۰۸
- تصویر ۲-۳: محدوده امپراطوری روم در ۴۴ م.
 ۱۰۸
- تصویر ۲-۴: محدوده امپراطوری روم در ۲۳۰ م.
 ۱۰۹

- تصویر ۵-۲: نحوه دسته بندی سربازها در یک لژیون رومی
۱۱۷
- تصاویر ۶-۲ و ۷-۲: رسوم ساخت شهر در دوره‌ی روم: مراسم جانمایی شهر و مشخص کردن جهت جغرافیایی
۱۳۱
- تصویر ۸-۲: مشخص کردن محل حصار توسط کاهنه با استفاده از گاوآهن و دو گاو سفید نر و ماده
۱۳۲
- تصویر ۹-۲: شهر بپارد، از شهرهای رومی در ایالت‌های شمالی آلپ
۱۳۲
- تصویر ۱۰-۲: پلان شهر بپارد
۱۳۳
- تصویر ۱۱-۲: رم: باروی یک دژ
۱۳۷
- تصویر ۱۲-۲: رم: دروازه‌ی آپیا (بازآفرینی شده)
۱۳۷
- تصویر ۱۳-۲: دروازه‌ها و ملحقات آن
۱۳۷
- تصویر ۱۴-۲: رم: تیریز: دروازه‌ی سیاه
۱۳۷
- تصویر ۱۵-۲: رابطه‌ی توده و فضا در شهر رومی کاتاستاله
۱۳۹
- تصویر ۱۶-۲: فروروم‌های امپراطوران
۱۴۱
- تصویر ۱۷-۲: آگوستا راویکا: میدان (فوروم)
۱۴۲
- تصویر ۱۸-۲: نمونه‌ای از یک فروروم رومی
۱۴۲
- تصویر ۱۹-۲: پمپئی: فوروم
۱۴۳
- تصویر ۲۰-۲: نصب سنگ‌های بلندتری در عرض معابر برای تسهیل حرکت عرضی پیاده در مواقع بارانی
۱۴۶
- تصویر ۲۱-۲: فضاهای مختلف یک خانه رومی
۱۴۷
- تصویر ۲۲-۲: نمونه یک خانه رومی اولیه
۱۴۸
- تصویر ۲۳-۲: شهر استیا: خانه‌ی سرایدو
۱۴۹
- تصویر ۲۴-۲: خانه‌های حیاط مرکزی اولیه در پمپئی
۱۵۰
- تصویر ۲۵-۲: یک خانه‌ی حیاط خلوت دار بزرگ در پمپئی
۱۵۰
- تصویر ۲۶-۲: شهر استیا: مغازه‌ها، طبقه همکف
۱۵۱
- تصویر ۲۷-۲: شهر استیا: خانه‌ی دیانا
۱۵۱
- تصویر ۲۸-۲: آمفی تئاتر بزرگ کلسئوم، رم
۱۵۲
- تصویر ۲۹-۲: تئاتر اسپندوس
۱۵۳
- تصویر ۳۱-۲: پمپئی: حمام استابیان
۱۵۵
- تصویر ۳۲-۲: بادن وایلر: حمام
۱۵۵

- ۱۵۶ تصویر ۲-۳۲: حمام امپراطور در شهر تریر
- ۱۵۷ تصویر ۲-۳۴: رم: معبد پانتئون، پلان و برش
- ۱۵۸ تصویر ۲-۳۵: نمونه‌ی معابد رومی
- ۱۵۹ تصویر ۲-۳۶: نمونه‌ای از جزییات اجرایی معابد رومی
- ۱۶۱ تصویر ۲-۳۷: نمونه‌هایی از پل‌های رومی
- ۱۶۲ تصویر ۲-۳۸: طاق نصرت تیتوس، سال ۸۱ میلادی، یادبود پیروزی بر یهودیان و فتح اورشلیم
- ۱۶۲ تصویر ۲-۳۹: طاق نصرت کنستانتین، سال ۳۲۶، یادبود پیروزی بر ماکسنسیوس
- ۱۶۵ تصویر ۲-۴۰: اردوگاه نظامی نویس
- ۱۶۶ تصویر ۲-۴۱: اردوگاه نظامی نویس
- ۱۶۸ تصویر ۲-۴۲: نقشه شهر بمپئی
- ۱۶۹ تصویر ۲-۴۳: نقشه شهر کلن
- ۱۷۰ تصویر ۲-۴۴: شهر کنستانتینوپولیس یا قسطنطنیه در قرن پنجم میلادی
- ۱۷۱ تصویر ۲-۴۵: تریر: نقشه شهر در دوره امپراتوری
- فصل سوم: قرون وسطی**
- ۱۸۵ تصویر ۳-۱: نمونه‌ای از استحکامات اولیه ژرمن‌ها
- ۱۸۶ تصویر ۳-۲: نمونه‌ای از یک ملک اولیه فئودالی
- ۱۹۲ تصویر ۳-۳: تصویری از نبرد شوالیه‌ها در قرون وسطی
- ۱۹۵ تصویر ۳-۴: سلسله مراتب اداری و ساختار اجتماعی قرون وسطی تا استقلال کامل گیلدها
- ۲۰۰ تصویر ۳-۵: کلیسای قلعه‌ای در شهر آخن
- ۲۰۴ تصویر ۳-۶: حمله‌ی فئودال‌ها به یک شهر
- ۲۰۷ تصویر ۳-۷: تحویل گرفتن کاروان پله‌وران توسط راهداران فئودال در مرز املاک یک فئودال
- ۲۰۸ تصویر ۳-۸: هیلدسهایم: قبل از اخذ حق بارو
- ۲۱۰ تصویر ۳-۹: کلیسای سن آپولینار، در شهر راونا، احداث برج سال ۷۵۰ م.
- ۲۱۱ تصویر ۳-۱۰: کلیسای قرن ۱۱، مروج حقانیت فئودالینه
- ۲۱۳ تصویر ۳-۱۱: قصر سولی در لوآر در ۱۴ و ۱۵ م.
- ۲۱۳ تصویر ۳-۱۲: قلعه وارنبورگ/ آیزناخ، اواسط قرن ۱۳ م.
- ۲۱۴ تصویر ۳-۱۳: قلعه‌ی ترینبرگ در قرن ۱۲ م.
- ۲۱۴ تصویر ۳-۱۴: قلعه‌ی مونسنبرگ در فریدبرگ در قرن ۱۳ م.
- ۲۱۴ تصویر ۳-۱۵: قلعه حکومتی کاب در کوبلنس در قرن ۱۳ م.

- ۲۱۴ تصویر ۱۶-۳: شهر نوردلینگن، قرن ۱۴ م.
- ۲۱۴ تصویر ۱۷-۳: شهر برانو
- ۲۱۴ تصویر ۱۸-۳: شهر فریدبرگ، اواخر قرن ۱۳ م.
- ۲۱۵ تصویر ۱۹-۳: شهر روت وایل، قرن ۱۳ م.
- ۲۱۹ تصویر ۲۰-۳: اتحادیه شهری آلمانی در قرون وسطی
- ۲۲۳ تصویر ۲۱-۳: باروی قرون وسطایی شهر بولونیا
- ۲۲۵ تصویر ۲۲-۳: دروازه در شهر پراگ، ساخت ۱۳۵۷ م.
- ۲۲۵ تصویر ۲۳-۳: دروازه در شهر کلن، ساخت ۱۴۳۶ م.
- ۲۲۶ تصویر ۲۴-۳: دروازه‌ی هولستن، لوبک
- ۲۲۷ تصویر ۲۵-۳: برج شهری در بروژ (بلژیک، قرن ۱۴ و ۱۵)
- ۲۲۷ تصویر ۲۶-۳: برج شهری در سیه‌نا (ایتالیا؛ قرن ۱۴ م.)
- ۲۲۷ تصویر ۲۷-۳: برج شهری در تورون (لهستان؛ قرن ۱۴ م.)
- ۲۲۸ تصویر ۲۸-۳: رابطه‌ی توده و فضا در شهر پادووا
- ۲۲۹ تصویر ۲۹-۳: کلن، نمونه بر و خالی بلوک شهری
- ۲۲۹ تصویر ۳۰-۳: لوبک، نوع تفکیک قطعات در بلوک‌های شهری
- ۲۳۰ تصویر ۳۱-۳: رابطه توده و فضا در شهر بولونیا
- ۲۳۱ تصویر ۳۲-۳: میدان اصلی شهر برمن (آلمان)
- ۲۳۲ تصویر ۳۳-۳: تصویر یک میدان قرون وسطایی
- ۲۳۳ تصویر ۳۴-۳: میدان اصلی شهر کلن
- ۲۳۴ تصویر ۳۵-۳: میدان قرون وسطایی و فعالیت‌های داخل آن
- ۲۳۵ تصویر ۳۶-۳: هایلسبرون، میدان قرون وسطایی
- ۲۳۶ تصویر ۳۷-۳: سیه‌نا، میدان دل کامپو
- ۲۳۷ تصویر ۳۸-۳: نمونه‌هایی از خیابان‌های شهری در قرون وسطی
- ۲۳۸ تصویر ۳۹-۳: گوسلار، نمونه‌ای از خیابان شهر قرون وسطایی
- ۲۳۹ تصویر ۴۰-۳: خانه روستایی جنوب اروپا (سبک مدیترانه‌ای)
- ۲۳۹ تصویر ۴۱-۳: خانه روستایی شمال اروپا
- ۲۴۰ تصویر ۴۲-۳: لوبک: خانه مسکونی انباری دار
- ۲۴۰ تصویر ۴۳-۳: خانه مسکونی شمال اروپا: هلند ۱۵۳۰
- ۲۴۰ تصویر ۴۴-۳: کامیناتا، برج مسکونی ناپبرگ در هایلبرون

- ۲۴۰ تصویر ۴۵-۳: برج مسکونی بامبورگ در رگنزیبورگ
- ۲۴۱ تصویر ۴۶-۳: سن جیمیانو، خانه ها و برج مسکونی
- ۲۴۲ تصویر ۴۷-۳: خانه‌ی یک پیشه‌ور در شهر ماربورگ، حدود ۱۳۲۰ م.
- ۲۴۲ تصویر ۴۸-۳: خانه‌ی یک تاجر ثروتمند در گرایفزوالد، اوایل قرن ۱۵ م.
- ۲۴۴ تصویر ۴۹-۳: تصویری از جلسه‌ی شورای شهر و تالار آن
- ۲۴۵ تصویر ۵۰-۳: شهرداری گلزن هاوزن، اواخر قرن ۱۲ م.
- ۲۴۳ تصویر ۵۱-۳: عکس کاخ دوجه (= شهرداری) در ونیز
- ۲۴۶ تصویر ۵۲-۳: شهرداری شهر ورنیگروده، ساخت قرن ۱۵ م.
- ۲۴۶ تصویر ۵۳-۳: شهرداری شهر مونستر، ساخت ۱۳۳۵ م.
- ۲۴۶ تصویر ۵۴-۳: سالن شورای شهر شهرداری کلن، بعد از ۱۳۴۹ م.
- ۲۴۶ تصویر ۵۵-۳: شهرداری شهر تانگرمونده، اوایل قرن ۱۵ م.
- ۲۴۷ تصویر ۵۶-۳: تالار / بازارچه در شهر کنستانس، ساخت ۱۳۸۸ م
- ۲۴۸ تصویر ۵۷-۳: تالار ضیافت در شهرگودسرنیش، ساخت ۱۴۳۷ تا ۱۴۴۴ م.
- ۲۴۹ تصویر ۵۸-۳: بون: بیمارستان
- ۲۵۱ تصویر ۵۹-۳: یک مغازه‌ی کفافی در قرون وسطی
- ۲۵۱ تصویر ۶۰-۳: یک مغازه‌ی فروش سلاح
- ۲۵۲ تصویر ۶۱-۳: ساختمان کلیسای صدرمسیحیت سن‌بیتتر در رم
- ۲۵۲ تصویر ۶۲-۳: کلیسای سن میشاییل هیلدسهایم
- ۲۵۳ تصویر ۶۳-۳: کلیسای سن پانتالئون در شهر کلن، ۹۶۴ تا ۹۸۰ م.
- ۲۵۴ تصویر ۶۴-۳: تصویر سه بعدی دیر سن گال
- ۲۵۵ تصویر ۶۵-۳: کلیسای جامع شهر بیزا، ساخت قرن ۱۱ و ۱۲ م.
- ۲۵۵ تصویر ۶۶-۳: کلیسای جامع پارما، ساخت قرن ۱۱ تا ۱۳ م.
- ۲۵۶ تصویر ۶۷-۳: دیر شهری متعلق به فرقه سیسترین
- ۲۵۷ تصویر ۶۸-۳: تقسیم‌بندی فضایی دیر سن گال
- ۲۵۸ تصویر ۶۹-۳: شهر اسقف‌نشین سن میشل
- ۲۵۹ تصویر ۷۰-۳: کلیسای نوتردام پاریس، ۱۱۶۳ تا ۱۲۳۵ م.
- ۲۵۹ تصویر ۷۱-۳: کلیسای جامع هالبرشتات، شروع ساخت ۱۲۳۰، اتمام ۱۴۹۲ م.
- ۲۶۱ تصویر ۷۲-۳: قلعه‌ی حکومتی گوسلار، اواخر قرن ۱۱ م.
- ۲۶۴ تصویر ۷۳-۳: باغ‌های شهری قرون وسطی

- تصویر ۳-۷۴: باغ‌های پیرامون شهر زوست ۲۶۵
- تصویر ۳-۷۵: نقشه شهر قرون وسطایی ونیز ۲۶۶
- تصویر ۳-۷۶: نقشه شهر وورتسبورگ ۲۶۸
- تصویر ۳-۷۷: شهر قرون وسطایی وورتسبورگ ۲۶۹
- تصویر ۳-۷۸: نقشه شهر هانور در دوران قرون وسطی ۲۷۰
- تصویر ۳-۷۹: نقشه شهر نورنبرگ در دوران قرون وسطی ۲۷۱
- تصویر ۳-۸۰: شهر قرون وسطایی نورنبرگ در اوج شکوفایی خود (قرن چهاردهم) ۲۷۲
- تصویر ۳-۸۱: نقشه شهر قرون وسطایی بامبرگ ۲۷۳
- تصویر ۳-۸۲: نقشه توسعه شهر پاریس در دوره‌های مختلف ۲۷۵
- تصویر ۳-۸۳: نقشه شهر قرون وسطایی پاریس ۲۷۶
- تصویر ۳-۸۴: پاریس - قرون وسطی ۲۷۷
- تصویر ۳-۸۵: لندن - قرون وسطی ۲۷۸
- تصویر ۳-۸۶: لندن در اواخر قرون وسطی ۲۷۹
- تصویر ۳-۸۷: فلورانس در دوران قرون وسطی ۲۸۰
- تصویر ۳-۸۸: کراکاو در دوران قرون وسطی ۲۸۲
- تصویر ۳-۸۹: شهر هالبرشتات در قرون وسطی ۲۸۳
- تصویر ۳-۹۰: شهر هالبرشتات در قرن یازدهم میلادی ۲۸۳
- تصویر ۳-۹۱: شهر گوسلار در قرون وسطی ۲۸۴
- تصویر ۳-۹۲: شهر هیلدسهایم در قرن سیزدهم (قبل از بارو کشی) ۲۸۶
- تصویر ۳-۹۳: شهر لوبک در دوران قرون وسطی ۲۸۷
- تصویر ۳-۹۴: کرکسان: شهر و قلعه ۲۸۸
- تصویر ۳-۹۵: شهر بروژ در دوران قرون وسطی ۲۸۹
- تصویر ۳-۹۶: شهر بولونیا در دوران قرون وسطی ۲۹۱
- فصل چهارم: رنسانس
- تصویر ۴-۱: قطب نمای مورد استفاده مسلمانان ۳۱۳
- تصویر ۴-۲: تقسیمات سیاسی اروپا در سال ۱۴۷۸م. ۳۱۵
- تصویر ۴-۳: تقسیمات سیاسی اروپا در سال ۱۵۵۹م. ۳۲۱
- تصویر ۴-۴: طرح‌های آرمانی مارتینلی برای شهر ۳۲۲
- تصویر ۴-۵: طرحی از فرانچسکو دی‌مارچی ۳۲۳

- ۲۲۴ تصویر ۶-۴: طرح آرمانی آلبرشت دورر، ۱۵۲۷ م.
- ۲۲۵ تصویر ۷-۴: طرح‌های آرمانی هنرمندان رنسانس
- ۲۲۳ تصویر ۸-۴: نقشه عمومی نوف بریزاخ در میان حصار اصلی سیستم دفاعی
- ۲۲۵ تصویر ۹-۴: سن کارلو - تورین، تقارن دو کلیسا در یک میدان
- ۲۲۷ تصویر ۱۰-۴: آگسبورگ، شهرداری دوره رنسانس
- ۲۳۸ تصویر ۱۱-۴: نقشه شهر اولم در دوران رنسانس
- ۲۳۹ تصویر ۱۲-۴: آگسبورگ، شهر در دوره‌ی رنسانس
- ۲۴۰ تصویر ۱۳-۴: بخش‌های مختلف استحکامات نظامی در رنسانس
- ۲۴۱ تصویر ۱۴-۴: فرازا، بافت قرون وسطایی شهر با استحکامات نظامی دوره رنسانس
- ۲۴۱ تصویر ۱۵-۴: لوبک، استحکامات نظامی دوره‌ی رنسانس
- ۲۴۳ تصویر ۱۶-۴: میدان ایده‌آل رنسانس
- ۲۴۶ تصویر ۱۷-۴: صحنه‌ای از خیابانی در فلورانس
- ۲۴۷ تصویر ۱۸-۴: نمونه‌ی خانه‌ی مسکونی چند طبقه در رنسانس
- ۲۴۸ تصویر ۱۹-۴: مجموعه مسکونی فوگرای، ساخت ۱۵۱۱ تا ۱۵۲۵ م.
- ۲۴۹ تصویر ۲۰-۴: فوگرای: شهر آگسبورگ، خانه‌های ردیفی
- ۲۵۰ تصویر ۲۱-۴: قصر شهری، ۱۵۵۶ تا ۱۵۵۹ م.
- ۲۵۰ تصویر ۲۲-۴: قصر فریدریشباو، ساخت ۱۶۰۱ تا ۱۶۰۴ م.
- ۲۵۰ تصویر ۲۳-۴: پاریس، کاخ دووین
- ۲۵۱ تصویر ۲۴-۴: تورین، بافت سنتی و گسترش شهر در دوران باروک
- ۲۵۱ تصویر ۲۵-۴: بات، فلکه و هلال (معروف به کرسنت)
- ۲۵۲ تصویر ۲۶-۴: قصر آشافنورگ، ساخت ۱۶۰۵ تا ۱۶۱۴ م.
- ۲۵۳ تصویر ۲۷-۴: خانه‌ی سبک رنسانس یک بازرگان در اینستربورگ
- ۲۵۴ تصویر ۲۸-۴: سیر تکوینی خانه اشرافی
- ۲۵۵ تصویر ۲۹-۴: شهرداری شهر لایپزیک، ۱۵۵۶ م.
- ۲۵۵ تصویر ۳۰-۴: شهرداری شهر هیلدسهایم، ساخت ۱۵۲۹ م.
- ۲۵۶ تصویر ۳۱-۴: شهرداری شهر آلتنبورگ، ساخت ۱۵۶۲ تا ۱۵۶۴ م.
- ۲۵۶ تصویر ۳۲-۴: شهرداری شهر برمن، ساخت ۱۶۰۹ تا ۱۶۱۴ م.
- ۲۵۶ تصویر ۳۳-۴: شهرداری شهر آگسبورگ، ساخت ۱۶۲۰ - ۱۶۱۵ م.
- ۲۵۶ تصویر ۳۴-۴: شهرداری شهر پادربرن در آلمان، ساخت ۱۶۱۶-۱۶۱۲ م.

- تصویر ۳۵-۴: بازارچه غله در شهر اولم، ساخت ۱۵۹۱ تا ۱۵۹۴ م. ۳۵۷
- تصویر ۳۶-۴: بازارچه سرپوشیده در آگسبورگ، ساخت ۱۶۰۲ تا ۱۶۰۷ م. ۳۵۷
- تصویر ۳۷-۴: بازارچه سرپوشیده پارچه، بهسازی در سال ۱۵۹۱ م. ۳۵۷
- تصویر ۳۸-۴: پرورشگاه دلی اینوچنتی ۳۵۸
- تصویر ۳۹-۴: ویچنزا: تئاتر المپیکو ۳۵۹
- تصویر ۴۰-۴: کتابخانه‌ی شهر ونیز ۳۶۰
- تصویر ۴۱-۴: کلیسای سن پیترو ۳۶۱
- تصویر ۴۲-۴: نقشه شهر فلورانس و باروی جدید آن ۳۶۴
- تصویر ۴۳-۴: نقشه‌ی شهر پالمانوا و استحکامات آن ۳۶۵
- تصویر ۴۴-۴: نقشه‌ی شهر شارل ویل در فرانسه و استحکامات آن ۳۶۶
- تصویر ۴۵-۴: نقشه‌ی شهر وین و حصار دفاعی آن ۳۶۷
- تصویر ۴۶-۴: نقشه‌ی نانسی در فرانسه و دیوار دفاعی آن ۳۶۸
- تصویر ۴۷-۴: بافت قرون وسطایی شهر زوریخ و گسترش آن در دوران رنسانس ۳۶۹
- تصویر ۴۸-۴: نقشه‌ی شهر آمستردام ۳۷۱

فصل پنجم: باروک

- تصویر ۱-۵: تقسیمات سیاسی اروپا در قرن شانزدهم میلادی ۳۸۳
- تصویر ۲-۵: تقسیمات سیاسی اروپا در حدود سال ۱۷۵۰ م. ۳۸۵
- تصویر ۳-۵: صحنه‌ی یک ضیافت درباری دوران باروک ۳۸۷
- تصویر ۴-۵: صحنه‌ی ای از رودخانه ماین و شهر فرانکفورت، ترسیم از مریان ۳۹۰
- تصویر ۵-۵: مارتین لوتر، معترض ضد قنودالی ۳۹۲
- تصویر ۶-۵: تقسیم مناطق آلمانی به سیصد دوک نشین ۳۹۳
- تصویر ۷-۵: کشتار پروتستان‌ها در سال ۱۵۷۲ م. توسط کاتولیک‌های فرانسوی ۳۹۶
- تصویر ۸-۵: میدان دوران باروک: فضایی تشریفاتی ۴۰۶
- تصویر ۹-۵: میدان ایده آل باروک ۴۰۷
- تصویر ۱۰-۵: گونه‌های هتل و کاخ شهری در دوران باروک ۴۱۳
- تصویر ۱۱-۵: خانه یک ثروتمند شهری ۴۰۹
- تصویر ۱۲-۵: کونینگزبرگ: خانه اساتید ۴۰۹
- تصویر ۱۳-۵: پتسدام، خانه‌های محله‌ی هلندی‌ها، ۴۲ - ۱۷۳۸ م. ۴۱۵
- تصویر ۱۴-۵: خانه‌های تیپ برای کارگران مانوفاکتورها، وورتسبورگ ۱۷۷۴ م. ۴۱۶

- ۴۱۷ تصویر ۱۵-۵: اپرای دولتی آلمان. برلین، ۱۷۴۱ م.
- ۴۱۸ تصویر ۱۶-۵: کلیسای صومعه‌ی بانز، ۱۸- ۱۷۱۰ م.
- ۴۱۸ تصویر ۱۷-۵: کلیسای سیسترسین‌ها، لهستان غربی ۳۵- ۱۷۲۸ م.
- ۴۱۹ تصویر ۱۸-۵: کلیسای فراون (زنان)، درسدن، آلمان
- ۴۲۰ تصویر ۱۹-۵: بازارچه، برلین
- ۴۲۰ تصویر ۲۰-۵: شهرداری پتسدام، آلمان
- ۴۲۲ تصویر ۲۱-۵: کاسرتا در ناپل ایتالیا، حدود ۱۷۶۰ م.
- ۴۲۲ تصویر ۲۲-۵: باغ هرن هاوزن، هانور، ۱۶۶۶ م.
- ۴۲۳ تصویر ۱۲-۵: نظم حاکم بر باغسازي دوران باروک
- ۴۲۵ تصویر ۱۳-۵: نقشه‌ی شهر رم در دوران باروک
- ۴۲۶ تصویر ۱۴-۵: نقشه شهر هاناو
- ۴۲۷ تصویر ۱۵-۵: شهر فریدون اشتادت در آلمان
- ۴۲۹ تصویر ۱۶-۵: کاخ ورسای در مجاورت شهر ورسای
- ۴۳۰ تصویر ۱۷-۵: نقشه‌ی شهر کارلسروهه

مقدمه:

در زندگی عادی خود به خوبی می‌دانیم که هر واقعه و رویدادی در قالب شرایط زمانی و مکانی ویژه‌ای رخ می‌دهد. همه ما کمابیش مهارت آن را یافته‌ایم که چگونه بر اساس شرایط زمانی و مکانی موجود با آن برخورد کنیم. ولی متأسفانه زمانی که به بررسی علمی یک موضوع می‌پردازیم، چنین امر مهم و حیاتی‌ای را فراموش می‌کنیم و به عنوان مثال در بررسی تاریخی، ناگهان شرایط مکانی هر واقعه را فراموش نموده و تاریخ را چون توده‌ای از لایه‌های زمان و دوره‌هایی تصور می‌کنیم که هر لایه‌اش تنها دارای طولی به اندازه‌ی مدت زمان آن است. ممکن است این تصور ساده‌اندیشانه و غلط در گذشته‌های دور قابل قبول یا اغماض بود، ولی در زندگی امروزی که پیچیدگی مسائل آن ما را به نوعی انفعال در مقابل جریان‌های جاری آن انداخته است، نمی‌توان به ساده‌اندیشی بسنده نمود و در موضوع مورد بحث ما، تاریخ شهر، صرفاً به گزارش خبرنگارانه وقایع در طول زمان و یا بالعکس بدون توجه به شرایط زمانی حدوث وقایع، به توضیح صرف جنبه‌های کالبدی و صوری آن پرداخت. شهر و شهرنشینی متعالی‌ترین و پیچیده‌ترین صورت زندگی اجتماعی است. زندگی‌ای که نه فقط راه و چاره‌های خاص خود را دارد، بلکه به خاطر شرایط حاکم بر آن فرهنگی را در ساکنین‌اش تشدید و تقویت می‌کند که ماهیتاً با زندگی روستایی و یا کوچ‌نشینی متفاوت است.

لازم به ذکر است که شهر یا روستا، بر خلاف دید تک‌ساختی برخی همکاران معمار و یا شهرساز، صرفاً مجتمعی از خانه‌ها و فضاها نیست و یا بالعکس، صرفاً روابط حاکم اقتصادی، اجتماعی یا سیاسی بر مجموعه‌ای از انسان‌ها نیست.

آنچه ما آنرا توسط مفهوم شهر تصور می‌کنیم، نه فقط شامل هر دو جنبه‌ی بالا می‌گردد، بلکه چیزی فراتر از آن است. شهر در واقع بستر نوع و شیوه‌ای خاص از زندگی جمعی است. شهر مکانی است که جنبه‌های کالبدی آن نه فقط متأثر از شرایط اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی عصر خود می‌باشد، بلکه توسط کالبد و شرایط مکانی خود، بر روابط تأثیر گذار بر خود نیز تأثیر می‌گذارد. شهر در واقع نوع خاصی از زندگی است. البته خاص بودن نوع، به معنای ایستا و غیر قابل تغییر بودن

آن نیست و هرگز نبوده است. شهر نیز در طول زمان و در شرایط مکانی متفاوت در خود تغییراتی در خور توجه کرده است. نه تنها از شرایط زمانی و مکانی خود تأثیر پذیرفته است، بلکه بر آنها تأثیر نیز گذاشته است.

شناخت این تأثیر و تأثرات، وظیفه‌ی اصلی این بررسی تاریخی از شهر می‌باشد. البته این بررسی نه به خاطر سرگرمی‌ای روشنفکرانه انجام می‌پذیرد، و نه به خاطر تقلید از آنها. گذشته‌ها، گذشته است و دیگر باز نخواهد گشت. تجربیاتی از گذشته که هنوز برایمان با ارزش و قابل استفاده است، به صورت سنت خود را در زندگی امروزین ما جاری کرده و حق هم چنین است. و آنچه دیگر نیازهای امروزین ما را پاسخگو نیست، منسوخ شده و از صحنه‌ی زندگیمان خارج شده است.

اگر به تاریخ مراجعه می‌کنیم، برای عبرت و آماده سازی شرایط حال و آینده‌ی زندگی فردی و جمعی ایرانی است. ولی چرا به تاریخ شهر اروپا پرداخته شده است؟

به دو دلیل، یکی آنکه در شرح دروس دانشگاهی رشته‌های شهرسازی، طراحی و برنامه-ریزی شهری، درسی به نام تاریخ شهرسازی جهان وجود دارد، و دوم آنکه بیشترین نظریه‌های وارداتی در زمینه‌ی معماری و شهرسازی، ساخته و پرداخته جوامع غربی بوده و بیشترین تأثیر را بر مبانی نظری و رویکردهای ما در شهرسازی و معماری دارند. هرچند ورود این نظریه‌ها و راه‌حل‌ها به ایران هیچگونه ایرادی ندارد، بلکه بسیار هم خوشحال کننده است، ولی باید دانست که آنها تحت چه شرایط زمانی و مکانی و فرهنگی شکل گرفته اند و تا چه حد با شرایط گذشته و حال ما هماهنگ بوده یا نیستند. به همین خاطر در این کتاب سعی شده است تا به جای معرفی صرف دستاوردهای کالبدی، شرایط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و ... آنها نیز ریشه‌یابی گردد تا خواننده محترم را در درک مطلب کمک نماید و به تقلید یا گزینش برداری از آنها نپردازد.

اگر لحن کتاب مثبت و تا حدی تحسین کننده است، نه به خاطر مقهور و مفتون بودن نگارنده به فرهنگ و تمدن غربی است، که در حقیقت هم اینگونه نیست، بلکه بیشتر به خاطر دادن اعتماد به نفس به خواننده جوان سازنده است که دریابد حتی در هزاره‌ها و قرون پیش، با آن همه محدودیت‌ها در علم و فناوری، توانسته‌اند فضاها و مکان‌های درخور شأن و پاسخگو به نیازهای خود

ایجاد نمایند، چیزی که ما متأسفانه امروزه از انجام آن قاصریم. در تدوین متن سعی شده تا تاریخ به شکلی که واقعاً رخ داده است، مطرح شود تا در صورت نیاز مهم‌ترین راهنما برای شناخت جامعه و ارزیابی منصفانه راه‌حلیارائه‌شده از طرف ایشان باشد.

انگیزه نگارنده از تدوین کتابی با عنوان تاریخ شهر در اروپا، به رغم وجود چندین کتاب ارزشمند و نویسندگانی بس ارزشمندتر چون مامفورد، موریس و ... در بازار کتاب ایران، در واقع به این خاطر بود که هر فرهنگ مفاهیم ظرایف خاص خود را دارد که برای اعضای فرهنگ دیگر نه فقط شناخته شده نیست، بلکه می‌تواند با قیاس به نفس به سوء تفاهمات و کج فهمی‌های غیر قابل جبرانی بیانجامد. لذا نیاز بود تا با میزان تجربه‌ای که در این چند دهه تدریس و تفهیم فرهنگ و تمدن غربی در زمینه‌ی شهرسازی داشتم، کتابی از یک ایرانی برای خواننده‌ی ایرانی تدارک ببینم. در این رابطه نه فقط سعی شده است تا ریشه‌های اجتماعی، اقتصادی، اعتقادی و ... شهرها فضاهای مورد نظر به طور خلاصه ارائه گردد، بلکه خود را مجبور به درج زیرنویس‌های نسبتاً زیادی دیدیم. در این کتاب سعی شده است تا در حد امکان و نیاز تصاویر زیادی ارائه شود، زیرا نه فقط تصور فضایی شهری از دوره‌ی معرفی شده ارائه می‌دهد، بلکه می‌تواند با کمی دقت، در میان خطوط و صور آن، شرایط زمانی و مکانی آن را شناسایی کرد. با کمی توجه و تمرین می‌توان حتی از نقشه‌های ارائه شده، به علل چگونگی شکل یافت شهر، منطق مکان‌یابی عناصر شهری، وسعت، جمعیت احتمالی و حتی نحوه‌ی حکومت یا مدیریت آن دست یافت. حتی فرم بناها نیز به خوبی رابطه‌ی فرم بنا را با شرایط حاکم بر جامعه نشان می‌دهد.

البته وجود تصاویر زیاد در این کتاب نباید ما طراحان را که توجه خاصی به فرم داریم، به ورطه‌ی فرمالیسم بیاندازد. توصیه‌ی اکید نگارنده، فقط پیگیری رابطه‌ی تعاملی بین فرم و شرایط موجود حاکم بر هر دوره می‌باشد.

در معرفی شهرهای هر دوره دو مطلب مهم مد نظر قرار گرفته است: اولی آنکه شهرهایی معرفی شوند که حداقل نام آن‌ها برای خواننده ایرانی آشنا باشد، و دوم آن که آن شهر بتواند معرف ویژگی‌های عمومی شهرهای آن دوره تاریخی و فرهنگی خاص باشد. فراموش نکنیم که

اطلاعات دقیق و قریب به یقین درباره هر شهر، وابسته به میزان نزدیکی زمان آن به عصر حاضر بوده و هرچه به گذشته‌های دورتر می‌رویم، اطلاعات موجود به خدس و گمان نزدیک‌تر می‌شود. این امری است اجتناب ناپذیر و نمی‌توان انتظاری غیر معقول از این واقعیت داشت.

در خاتمه تأکید داریم که مطالب این کتاب، چه از لحاظ محتوایی و چه شکلی خالی از اشکال نمی‌باشد. از خوانندگان محترم خواهشمندیم که نواقص و کمبودهای آن را سخاوتمندانه متذکر شوند، تا انشاءالله در چاپ‌های بعدی اشکالات آن را برطرف گردانیم.

در اینجا لازم می‌دانم از سرکار خانم مهندس سارا رسولی به خاطر ترسیم مجدد نقشه-های جغرافیایی و سرکار خانم مهندس سمیرا مشایخی به خاطر ویرایش نقشه‌ی شهرها و بناها تشکر می‌نمایم.

افزون باید بر آن آماده شدن این کتاب را مدیون سرکار خانم مهندس الهام سوری دانست که با دقت و حوصله‌ای غیر قابل باور، دو سال و نیم از وقت خود را صرف بازخوانی، رفع اشکال و کمبود مطالب این کتاب نمودند و با زحمتی طاقت فرسا جزوه‌ها و یادداشت‌های پراکنده اینجانب را به کتابی منسجم تبدیل نمودند. الحق اگر زحمات ایشان نبود، این کتاب از لحاظ شکلی و محتوایی با این کیفیت قابل چاپ نمی‌گردید.